

Wie is de klimaatvluchteling?

Een analyse van het milieuwetenschappelijk- en internationale beleidsdiscours

Machteld Simoens (4065727)

Bachelorthesis Milieu- en Maatschappijwetenschappen
Universiteit Utrecht

Begeleider: dr. Ir. D. Hegger

Datum: 30 juni 2016

Aantal woorden: 5828

Contact: m.l.c.simoens@students.uu.nl

Abstract

Millions of people will need to move from their home due to changes in the natural environment. However, at this moment there is no international policy to protect these climate refugees. Based on the assumption that scientific knowledge is useful for designing policy, this research focusses on the question: “in which stage is the scientific debate on climate refugees and to which extend is this reflected in international policy?”. By analyzing the scientific and policy discourse on the topic the different aspects of meaning and attitude towards climate refugees are researched. It appears that there are more similarities than differences between the scientific and policy discourse. The description of climate refugees or climate-induced migrants are rather vague and doesn't give a categorization of who is and who is not a climate refugee, a false consensus. Furthermore, discursive conflicts on the role of migration and interdiscursivity on the depiction of climate refugees, show that nor scientists, nor policymakers are close to the finding consensus on the term climate refugees that is needed to stimulate policymaking. The challenge is to bring the aspects back into debate, define who the climate refugees are and start from there.

Keywords: climate refugees; environmental refugees; climate-induced migrants; discourse; consensus.

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	6
3. Methode	9
Milieuwetenschappelijk discours	9
Internationaal beleidsdiscours	9
Vergelijken van de discoursen	10
4. Analyse milieuwetenschappelijk discours	11
Betekenis	11
Houding	12
Conclusie milieuwetenschappelijk discours	13
5. Analyse internationaal beleidsdiscours	14
Betekenis	14
Houding	15
Conclusie internationaal beleidsdiscours	16
6. Vergelijken van de discoursen	17
7. Conclusie	19
Bibliografie	21
Bijlage 1	23

1. Introductie

Een stijgende zeespiegel, aanhoudende droogte en frequentere natuurrampen, klimaatverandering eist haar tol. Ook de mensheid begint de gevolgen te voelen en miljoenen mensen zullen op dit moment of in de toekomst hun woonplaats moeten verlaten door het toedoen van veranderingen in de natuurlijke omgeving. Het IPCC voorspelt 150 miljoen klimaatvluchtelingen tegen 2050 (IPCC, 2007), al zijn de meningen hierover verdeeld (Jacobeit & Methmann, 2012). Het zijn deze mensen die 'the human face of climate change' vormen (Piguet, 2013). De term 'klimaatvluchteling' zag het licht in één van de eerste rapporten van het Worldwatch Institute (Brown, McGrath & Stokes, 1976), een onderzoeksinstituting uit de jaren zeventig die zich wijdde aan de wereldwijde klimaatproblematiek. De term ontwikkelde zich en kreeg steeds meer aandacht, zowel in de wetenschap als in het beleid (Hartmann, 2010) onder verschillende namen. Zowel 'climate refugee' (o.a. McNamara & Gibson, 2009; Biermann & Boas, 2010), 'environmental refugee' (o.a. McNamara, 2007; Gill, 2010) en 'climate migrant' (o.a. Drydyk, 2013; Felli, 2013) lijken hetzelfde fenomeen te benoemen. De toenemende aandacht voor klimaatvluchtelingen heeft tot op dit moment echter nog niet tot politieke actie geleid. Er bestaat op dit moment nog geen enkele vorm van internationaal beleid voor klimaatvluchtelingen. Het internationaal beleid lijkt te blijven hangen bij emotionele speeches (o.a. Remengensau, 2014) en het benoemen van de uitdagingen (UNHCR, 2015). Er wordt ook weinig gereflecteerd over het 'waarom' van het uitblijven van politieke actie, hoewel juist dit inzicht het startpunt kan vormen voor verandering.

Dit onderzoek is gebaseerd op de aanname dat er een wetenschappelijke kennisbasis nodig is voor het ontwerpen van beleid over klimaatvluchtelingen. In dit geval is er sprake van een beleidsdomein dat nog sterk in de kinderschoenen staat. Daarom is het hierbij belangrijk mee te nemen hoe de wetenschap tegen dit onderwerp aankijkt, omdat dit in veel gevallen het beleidsontwerp als proces zal beïnvloeden (Feindt, 2005). Daarnaast hebben we hier ook te maken met een milieugerelateerd onderwerp en ook hierbij wordt het belang van wetenschappelijke kennis benadrukt (Feindt, 2005; van Enst, Driessen & Runhaar, 2014).

In de wetenschappelijke literatuur ontstond in de jaren tachtig van de vorige eeuw, gebaseerd op het fundamentele werk van El-Hinnawi (1985) en Myers (o.a. 1995), het zogenoemde alarmisten discours. Dit bestond uit literatuur die zich typeerde door schrikwekkende visies voor de toekomst weer te geven en hoge schattingen te doen over stortvloed van toekomstige klimaatvluchtelingen. Deze toekomstvisie zorgde voor een reactie in de recentere literatuur, met veel kritiek op het alarmisten discours. Deze kritiek beïnvloedt nog steeds het huidige debat (Morrisey, 2012). Een discoursanalyse van wetenschappelijke literatuur kan een laag dieper in de tekst op zoek gaan naar waar het debat in de wetenschap zich op dit moment situeert (Hajer & Versteeg, 2005) en in hoeverre dit de kennisbasis kan vormen voor toekomstig beleid. Dit zal onderzocht worden aan de hand van de hoofdvraag: *"Hoever is het debat omtrent klimaatvluchtelingen in de wetenschap gevorderd en in hoeverre weerspiegelt dit zich in het internationale beleid?"* en heeft als doel handvatten aan te wijzen voor het ontwerpen van beleid door het in kaart brengen van de huidige situatie.

Dat klimaatvluchtelingen realiteit worden bestaat geen twijfel over, dus is het van belang hier omtrent een internationaal raamwerk op te stellen waaraan oplossingen voor deze mensen aan getoetst kunnen worden. Op dit moment is het beleid echter nog niet zo ver gevorderd en is het interessant en relevant te kijken of er via andere wegen, zoals de wetenschap, aanknopingspunten te vinden zijn, die kunnen bijdragen tot het ontwerpen van beleid.

Dit onderzoek zal eerst dieper in gaan op de theoretisch relevante concepten die nodig zijn een theoretische achtergrond te bieden voor de discoursanalyse ter beantwoording van de hoofdvraag. Het derde hoofdstuk richt zich op de gebruikte methode. Vervolgens worden zowel het milieuwetenschappelijk- als het internationale beleidsdiscours geanalyseerd aan de hand van de verschillende onderdelen van het discours, waarna in hoofdstuk zes de resultaten naast elkaar worden gezet. Hieruit volgen de conclusies en discussiepunten van het onderzoek.

2. Theoretisch kader

Dit hoofdstuk richt zich op de theoretische achtergrond van het discours en de discoursanalyse. Hieruit wordt duidelijk met welke theoretische lens naar dit onderzoek wordt gekeken en van waaruit de methode voortvloeit. De relevante concepten en de onderlinge verbanden, die hieronder beschreven staan, worden vervolgens schematisch weergegeven in het conceptueel model (figuur 1).

Allereerst is het van belang duidelijk neer te zetten wat een discours inhoudt, aangezien ook de betekenis hiervan kan worden bediscussieerd (Sharp & Richardson, 2001). In dit onderzoek wordt de reeds veel geciteerde definitie van Hajer en Versteeg (2005) aangehouden: "‘Discourse’ is defined here as an ensemble of ideas, concepts and categories through which meaning is given to social and physical phenomena" (175). Een discours is dus een verzameling van ideeën en concepten waardoor er een betekenis wordt gegeven aan een fenomeen, zoals in dit geval de klimaatvluchteling. Niet de klimaatvluchteling zelf, maar de betekenis die de samenleving eraan geeft is van belang en deze betekenis bepaalt op zijn beurt of en hoe met het probleem omgesprongen wordt (Feindt, 2005). Een discoursanalyse onderzoekt de betekenis van en de houding tegenover het fenomeen.

Het fenomeen klimaatvluchteling is niet enkel een theoretisch concept, maar verhoudt het zich ook tot andere aspecten van de samenleving. Volgens Sharp en Richardson (2001) is voor een onderzoeksobject dat zowel sociaal, cultureel als historisch relevant is, de discoursanalyse een geschikte onderzoeksmethode. Milieugerelateerde problemen, zoals klimaatvluchtelingen, zijn vaak erg complex en het is met een discoursanalyse mogelijk deze complexe interacties in het debat te onderscheiden (Sharp & Richardson, 2001). Volgens Hajer en Versteeg (2005) heeft de discoursanalyse drie sterktes om om te gaan met de complexiteit van milieuproblemen: het vermogen de rol van de gebruikte taal te analyseren, te onthullen hoe deze taal zich in de praktijk manifesteert en de mogelijkheid om 'hoe' vragen te beantwoorden. Dit onderzoek focust zich voornamelijk op de rol van de taal en het beantwoorden van 'hoe' vragen. Hoe de taal in praktijk wordt gereproduceerd wordt echter niet meegenomen, aangezien dit onderzoek enkel schriftelijke documenten analyseert. Feindt (2005) benoemt ook enkele sterke punten van de discoursanalyse, namelijk dat door het kijken naar welke rol de taal speelt een kritische houding wordt aangenomen tegenover de zogenoemd objectieve waarheden die over een fenomeen verkondigd worden. Met andere woorden is men geïnteresseerd in de bias die kennis en taal met zich meedragen, het vanzelfsprekende wordt onderzocht en er is ruimte in de analyse voor verschillende interpretaties van hetzelfde fenomeen (Feindt, 2005). De discoursanalyse heeft dus als sterkte om via analyse van de taal, dit wil zeggen het onderzoeken van betekenis en houding, het debat omtrent klimaatvluchtelingen in kaart te brengen.

Niet de hele samenleving geeft dezelfde betekenis aan dezelfde fenomenen. Verschillende actoren geven een eigen interpretatie aan een fenomeen, omdat men anders blijft hangen in de discussie over de precieze inhoud ervan. Dit betekent echter niet dat door hetzelfde woord te gebruiken, men er ook hetzelfde onder verstaat. Dat wordt echter wel aangenomen door de actoren en daarmee wordt discursieve complexiteit verhuld (Hajer & Versteeg, 2005) en een 'false consensus' gecreëerd. Dit laatste komt voor wanneer als vanzelfsprekend aangenomen wordt dat de eigen visie ook door de anderen gedeeld wordt (Ross, Greene & House, 1977). Dit voorgaande geldt ook voor het begrip klimaatvluchteling. Ondanks dat er tot nu toe geen officiële definities zijn die de inhoud bepalen, wordt

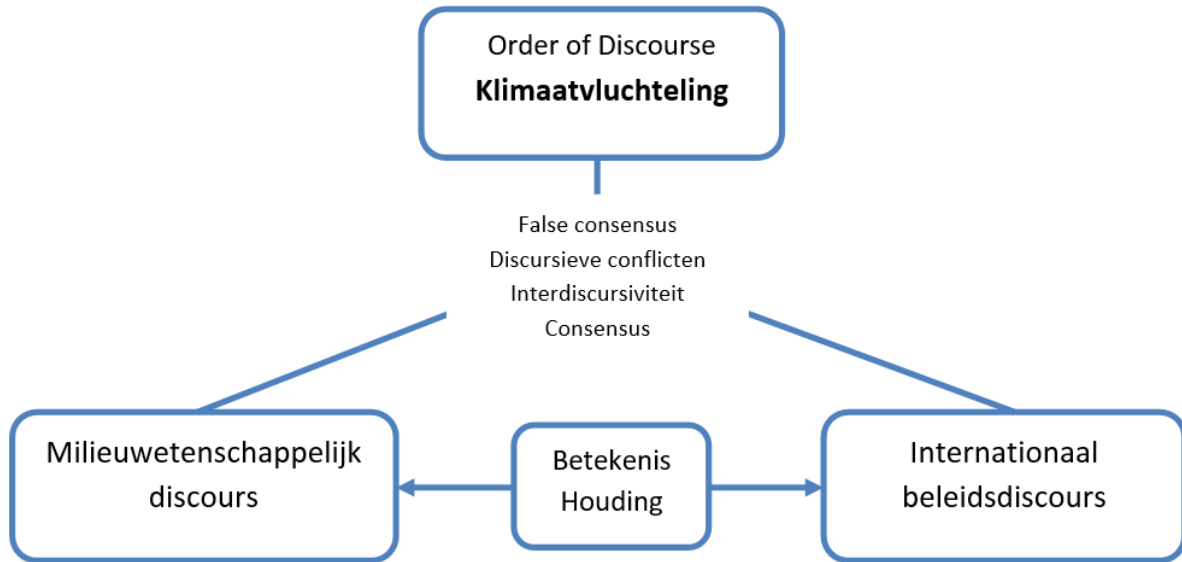
de discussie wel voortgezet. Belangrijk is dat een discours geen statisch verhaal oplevert, maar steeds in beweging is. Zeker in het jonge onderzoeksveld van klimaatvluchtelingen is dit het geval (Farbotko & Lazrus, 2012). Fairclough (2013) benoemt de *order of discourse* en bedoelt hiermee de sociale articulatie van de verschillende discourses. In dit onderzoek kan het onderzoeksobject, de klimaatvluchteling, deze rol vervullen aangezien via de term de verschillende opvattingen gedeeld worden. Met andere woorden, de klimaatvluchteling vormt het platform van de verschillende discourses die erover bestaan. De verhouding tussen de *order of discourse* en de discourses zelf zijn belangrijke punten van analyse (Jorgensen & Phillipsen, 2002). Daaruit volgt dat ook de verhouding tussen de discourses interessante inzichten kan geven over de houding tot de *order of discourse*, de klimaatvluchteling.

Het analyseren van de verschillende discourses die aanwezig zijn, wordt gecompliceerd door twee andere relevante concepten, namelijk discursieve conflicten en interdiscursiviteit. Discursieve conflicten houden in dat verschillende statements gebruik maken van verschillende discourses (Hajer & Versteeg, 2005). Met andere woorden, verschillende wetenschappelijke artikelen over eenzelfde onderwerp kunnen verschillende discourses uitdragen. Interdiscursiviteit betekent dat intern een rapport of artikel gebruik gemaakt wordt van verschillende opvattingen of discourses over hetzelfde fenomeen (Fairclough, 2013). Jorgensen en Phillipsen (2002) benoemen deze laatste als *multivocality*: "the delineation of different voices or discursive logics in the text" (151). Dit leidt tot contradictie en inconsistentie in een tekst.

De mate van complexiteit van een discours kan ook gebruikt worden om aan te geven hoe ver een debat gevorderd is richting consensus. Om tot een soepele overdracht te komen van wetenschappelijke kennis naar beleid is er consensus nodig in de wetenschap over het fenomeen (Van der Sluijs et al, 1998). Discursieve conflicten kunnen deze consensus echter nog in de weg staan, aangezien deze laten zien dat het debat nog sterk gevoerd wordt. Interdiscursiviteit staat nog verder af van deze consensus, hierbij heeft de auteur zelf nog geen eenduidige argumentatie ontworpen. Een voorwaarde voor consensus is echter wel dat er eerst een debat gevoerd wordt en er niet uitgegaan wordt van een false consensus. Uit het voorgaande zijn vier fasen af te leiden waar het wetenschappelijk debat zich in kan bevinden, van problematisch tot ideaal: false consensus, interdiscursiviteit, discursieve conflicten en consensus.

Conceptueel model

Het onderstaand model visualiseert de bovenstaande concepten en verbanden. Het vertrekpunt hierbij is de *order of discourse*, de klimaatvluchteling, waar via een discoursanalyse het milieuwetenschappelijk discours en internationaal beleidsdiscours onderzocht kunnen worden. Deze twee discourses kunnen gezien worden als verzamelingen van discourses (Jorgensen & Phillipsen, 2002). Met de kennis van de analyse van het milieuwetenschappelijk discours, wordt ook het internationaal beleidsdiscours geanalyseerd en via betekenis en houding worden beide discourses tegenover elkaar gezet. De discoursanalyse geeft ook weer in welke fase het debat zich bevindt en of het richting een consensus gaat over het fenomeen klimaatvluchtelingen. Zo kan worden gekeken hoe het wetenschappelijk discours zich weerspiegelt in het discours van het internationale beleid.

Figuur 1: conceptueel model

3. Methode

Dit onderdeel gaat dieper in op de gebruikte methode om de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek transparant en navolgbaar te laten verlopen. In het theoretisch kader werd al uitgelegd waarom de discoursanalyse de geschikte methode is het debat omtrent klimaatvluchtelingen in kaart te brengen. De literatuur benadrukt dat de onderzoeker alvorens aan een discoursanalyse te beginnen, moet bepalen welke discoursen onder de loep worden genomen (Sharp & Richardson, 2001; Jorgensen & Phillipsen, 2002), hier is gekozen voor het milieuwetenschappelijk- en internationaal beleidsdiscours. Bij een discoursanalyse is het van groot belang dat de methode duidelijk te volgen is, aangezien er steeds een deel persoonlijke interpretatie van de onderzoeker meespeelt, om zo de validiteit te verhogen (Jorgensen & Phillipsen, 2002). De hoofdvraag bestaat uit twee delen, een eerste deel dat zich richt op het wetenschappelijk discours en een tweede deel dat zich richt op het beleidsdiscours. In de methode en de volgende twee hoofdstukken met resultaten wordt deze tweedeling aangehouden.

Milieuwetenschappelijk discours

Aan de hand van een aangepast zoekstelsel binnen de databank Scopus werden recente artikelen gezocht over klimaatvluchtelingen. Na een verdere selectie op basis van beschikbaarheid en relevantie is de analyse van het wetenschappelijk discours gebaseerd op 11 gepeerreviewde artikelen. Voor een uitgebreide uitleg en verantwoording van het gebruikte zoekstelsel en selectie zie bijlage 1. De discoursanalyse richt zich voornamelijk op het tekstuele gebruik van woorden en het beeld dat deze woorden scheppen. Op basis van meermaals zorgvuldig en proefondervindelijk lezen werd een kleurcode ontworpen die de verschillende aspecten van betekenis van en houding tegenover de klimaatvluchtelingen aangeduid. Hierbij werd gekeken naar de gegeven **definitie en omschrijving** (paars), de gebruikte **term** en een **categorisering** van wie wel of niet onder de categorie klimaatvluchtelingen valt (blauw) om de betekenis van het woord te achterhalen. Daarnaast werd ook gekeken naar de **toon** van het artikel, hoe de klimaatvluchteling **afgebeeld** wordt (oranje) en naar de **rol van migratie** en het **toekomstperspectief** voor klimaatvluchtelingen (roze) dat de artikelen geven om de houding tegenover klimaatvluchtelingen te analyseren. Ook werd aangegeven wanneer een artikel iets neerzette alsof dit het algemene idee van de wetenschap was (groen). Wanneer andere aspecten dan de hierboven genoemden in het oog sprongen werden deze gecodeerd met geel. De nadruk bij deze analyse zal liggen op *comparison*, het vergelijken van teksten, naar het idee van Jorgensen en Phillipsen (2002). Aan de hand van deze vergelijking van artikelen kan ook onderzocht worden in welke fase van debat de wetenschap zich bevindt wat betreft klimaatvluchtelingen.

Internationaal beleidsdiscours

De geanalyseerde beleidsdocumenten zijn afkomstig van instanties van de Verenigde Naties (VN), zoals het United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), of andere instituten waaraan de VN zijn medewerking verleend, zoals het rapport *In Search of Shelter* van CARE (2009) of de Nansen Conferentie (Gahre, 2011). De statements, rapporten, etc. werden gezocht via de websites van de desbetreffende instanties. Hierbij wordt de assumptie gemaakt dat de Verenigde Naties het internationale beleidsdiscours weerspiegelen. Deze assumptie is gebaseerd op het feit dat de VN ook verantwoordelijk zijn voor het internationaal beleid omtrent andere soorten vluchtelingen en deze assumptie al eerder gemaakt werd in andere literatuur (McNamara, 2007; 2009; Biermann & Boas, 2010). Aangezien beleid

over klimaatvluchtelingen onbestaande is, is het aantal gevonden documenten echter beperkt. De resultaten van de analyse van het milieuwetenschappelijk discours dienen ter referentiekader voor de analyse van de beleidsdocumenten. Er zal worden gekeken in hoeverre de aspecten gevonden in het wetenschappelijk discours ook terugkomen in deze beleidsdocumenten. Dit wordt ook wel een tweetrapsbenadering genoemd. Het nadeel van deze benadering is dat men door gericht te zoeken andere belangrijke aspecten van het beleidsdiscours over het hoofd kunnen worden gezien. Om dit te voorkomen wordt er extra aandacht de punten die wel in de beleidsdocumenten, maar niet in het wetenschappelijk discours benoemd worden.

Vergelijken van de discourses

Om duidelijk te maken hoe de twee discourses zich verhouden en in hoeverre de wetenschap zich in het beleid weerspiegeld, wordt een extra hoofdstuk opgenomen die resultaten uit de vorige twee onderdelen schematisch naast elkaar weergeeft. Dit draagt bij tot het begrip over welke aspecten belangrijk zijn in beide discourses en in welke fase van debat ze zich bevinden: false consensus, interdiscursiviteit, discursieve conflicten of consensus. Hierdoor zijn de conclusies die eruit volgen beter navolgbaar.

4. Analyse milieuwetenschappelijk discours

Dit hoofdstuk richt zich op de resultaten van de discoursanalyse van de milieuwetenschappelijke literatuur. Aan de hand van de codering die uitgelegd werd in de methode worden ook de resultaten gestructureerd.

Betekenis

Term

De verschillende termen – climate refugee, environmental refugee, climate migrant, etc. – worden meestal door elkaar heen gebruikt of er wordt geen onderbouwing gegeven voor het gebruik van een bepaalde term (Bettini, 2013; Methmann, 2014; Morrissey, 2012; Neuteleers, 2011). Enkele andere artikelen beargumenteren echter dat climate refugee gerelateerd is aan environmental refugee – dus niet exact hetzelfde – (Farbotko & Lazrus, 2012; Piguet, 2013) of dat climate refugee een onderdeel vormt van het grotere fenomeen environmental refugee (Biermann & Boas, 2010; Hartmann, 2010). Ook hier wordt echter geen verdere onderbouwing voor gegeven.

Definitie en omschrijving

Uit de term volgt de definitie of betekenis die eraan toegekend wordt. Met uitzondering van Biermann en Boas (2010) die een eigen definitie ontwerpen en hier diep op ingaan, wordt er niet met nadruk een definitie benoemd wie dan de klimaatvluchteling wel of niet is. In de meeste gevallen wordt er eerder vage omschrijving gegeven waar de literatuur het op het eerste zicht over eens lijkt te zijn. Het debat omtrent klimaatvluchtelingen gaat over mensen die ontheemd zijn of worden door het toedoen van een verandering in de natuurlijke omgeving. Toch kunnen in de zinnen met eenzelfde inhoud verschillen gevonden worden: “populations that have been displaced or are at risk of displacement associated with environmental change” (Farbotko & Lazrus, 2012: 384), “environmental problems make certain regions less fit for human habitation and people are therefore forced to migrate” (Neuteleers, 2011: 229) of “individuals who flee their homeland or habitual residence because of climate change” (McNamara, 2007: 13). Het is opvallend dat de drie voorbeelden een verschil tonen tussen populations – people – individuals, wat ieder een heel andere indruk en beeld geeft en daardoor wellicht ook een andere reactie. Ook bij het benoemen van de activiteit is er diversiteit, met name displacement - migrate - flee, en ook dit leidt tot een ander begrip van het fenomeen.

Categorisering

Door het gebrek aan definitie moet verder in de tekst gekeken worden naar wie wel of niet valt onder het beschreven onderzoeksobject. De alarmisten, zoals benoemd in de introductie van dit onderzoek, richtten hun debat hierbij op de karakteristieken van de migratie. Is de migratie vrijwillig of gedwongen, tijdelijk of definitief en is het intern een land of grensoverschrijdend? Met uitzondering van Felli (2013), die deze karakteristieken gebruikt om een onderscheid te maken tussen een vluchteling en een migrant, en Biermann en Boas (2010) die hun eigen definitie bepalen op basis van een categorisering, verdwijnen deze aspecten in de huidige wetenschappelijke literatuur eerder als assumpties dan dat ze aandacht vragen als onderwerpen van debat (Morrissey, 2012).

Ook de directe relatie tussen klimaatverandering en menselijke migratie was een punt van kritiek op het alarmisten discours. Op dit moment is echter wel consensus ontstaan over de erkenning van andere aspecten en factoren dan enkel het milieu die meespelen bij de beslissing van migratie. Ieder artikel is

zich bewust van de politieke, economische en sociaal-culturele aspecten die ook invloed uitoefenen (Morrissey, 2012; McNamara, 2007).

Houding

Toon

De doemgerichte toon die gebruikt werd door El-Hinnawi en Myers wordt erg bekritiseerd in de huidige literatuur (Morrissey, 2012). Sindsdien is de manier waarop er geschreven wordt over klimaatvluchtelingen steeds veranderd. Waar in de jaren '80 klimaatvluchtelingen voorkomen moesten worden, is dit veranderd in begin 2000 naar het benoemen van de verantwoordelijkheid van het westen om klimaatvluchtelingen te redden (Methmann & Oels, 2015). De huidige toon typeert zich voornamelijk door de kritische houding tegenover de slachtofferrol van bepaalde bevolkingsgroepen (Farbotko & Lazrus, 2012; McNamara, 2007; McNamara & Gibson, 2009) en het vertrouwen in de weerbaarheid van deze bevolking (Methmann & Oels, 2015). De toon van de artikelen is dus te omschrijven als kritisch tegenover hoe het fenomeen eerder werd benaderd.

Afbeelding

De literatuur is het eens over het feit dat klimaatvluchtelingen zich enkel in ontwikkelingslanden zullen bevinden, omdat deze regio's het meest kwetsbaar zijn voor klimaatverandering. Er is echter wel sprake van een discursief conflict over de manier waarop deze klimaatvluchtelingen afgebeeld worden in de artikelen. Aan de ene kant wordt de klimaatvluchteling afgebeeld als een kwetsbaar en hulpeloze entiteit in nood voor bescherming van de westerse wereld. Bepaalde actoren in de westerse wereld kunnen zo op hun beurt gebruik maken van deze klimaatvluchtelingen als bewijs voor klimaatverandering: "the image of the climate refugee is sustained as a sort of victim-commodity, providing news value, political pointscoring, and a human embodiment of climate change evidence (Farbotko & Lazrus, 2012: 386). Aan de andere kant wordt de klimaatvluchteling gezien als een bedreiging voor de ontvangende – lees westerse – landen (Biermann & Boas, 2010). Beide afbeeldingen hebben gemeen dat het leidt tot een erg negatief beeld dat samenhangt met de vluchteling (Bettini, 2013; Morrissey, 2012) en zelfs xenofobische en racistische percepties kan opwekken (Oliver-Smith, 2012).

Rol van migratie

Ook het begrip migratie zorgt voor een besproken thema in de huidige wetenschappelijke literatuur. Aan de ene kant wordt migratie afgebeeld als de enige mogelijke uitweg voor klimaatvluchtelingen, 'a failure to adapt' (Morrissey, 2012). Biermann en Boas (2010) beargumenteren dat rijke landen nog beroep kunnen doen op adaptatie, maar arme landen enkel nog kunnen migreren. Dit geeft aan de migratie dus niet gezien wordt als een adaptatiestrategie. Farbotko en Lazrus (2012) geven echter een tegengestelde mening: "Rather than being the expression solely of crisis, population mobility is at the core of islanders' pasts and presents" (383). Een discursief conflict bij uitstek.

Toekomstperspectief

Bij de zoektocht naar wie de literatuur als verantwoordelijk aanschrijft komen er enkel voorzichtige aanzetten voor een mondiaal beleid. Enkel Biermann en Boas (2010) proberen concrete maatregelen te ontwikkelen voor de toekomst, de rest van de literatuur blijft eerder oppervlakkig. Men is het er wel over eens dat een opname van klimaatvluchtelingen in de Refugee Convention uit 1951 niet de volgende stap

moet zijn. Voorzichtig komen er stemmen op dat een oplossing in plaats van op wettelijke gronden, gebaseerd moet zijn op mensenrechten en wereldburgerschap (Farbotko & Lazrus, 2012; McNamara, 2007) in samenwerking met de bevolking in kwestie om de weerbaarheid te verhogen (Methmann & Oels, 2015).

Conclusie milieuwetenschappelijk discours

Samenvattend gezegd kan gesteld worden dat er nog heel wat vaag en onduidelijk blijft in het discours. In de wetenschap is er nog geen eenduidig gebruik van term of definitie en ook de basiskenmerken, zoals vrijwillig of gedwongen migratie, worden niet benoemd. Daardoor het moeilijk vast te stellen is of de verschillende auteurs dezelfde betekenis aan de klimaatvluchteling geven of niet. De definities van de jaren '80 worden erkend als fundamenteel voor de wetenschap, maar worden nu erg bekritiseerd. Alternatieve invullingen worden echter niet gegeven en vaak wordt er vanuit gegaan dat de term of beschrijving vanzelfsprekend is. Ondanks de kritische toon wordt de klimaatvluchteling nog steeds erg negatief afgebeeld, een teken van interdiscursiviteit. Het huidige debat in de wetenschap kenmerkt zich voornamelijk door de argumenten over de rol van migratie, of dit een onderdeel is van een levensstijl of de laatste hoop is de wetenschap nog niet over uit. Over het algemeen kan gesteld worden dat het uit de literatuur moeilijk af te leiden is wie de klimaatvluchteling is en hoe de toekomst eruit komt te zien. De wetenschap heeft nog lang geen consensus bereikt (Oliver-Smith, 2012). Door de aanwezigheid van discursieve conflicten, in mindere mate ook interdiscursiviteit en de false consensus omtrent de basiskarakteristieken, maakt dat de wetenschap niet overtuigt als kennisbasis voor het ontwerpen van beleid.

5. Analyse internationaal beleidsdiscours

Dit onderdeel richt zich op hoe de onderdelen en aspecten die in het wetenschappelijk discours naar voren komen ook in de huidige internationale beleidsdocumenten terug te vinden zijn.

Betekenis

Term

De term klimaatvluchtelingen (climate refugees of environmental refugees) komt amper voor in de beleidsdocumenten. Aangezien deze legaal niet correct bevonden wordt, in verband met de Refugee Convention uit 1951, wordt er liever gebruik gemaakt van “climate-induced migrants”, migranten veroorzaakt door klimaatverandering. Dit is een bewuste keuze: “The terms ‘climate refugees’ and ‘environmental refugee’ should be avoided, as they are legally inaccurate and misleading. There is however a need to clarify the terminology for displacement related to climate change and other natural hazards. One suggestion was to refer to ‘environmentally displaced persons’” (Gahre, 2011: 19). Het is echter onder andere wel het United Nations Environmental Program die de term op de agenda zette in de jaren tachtig (El-Hinnawi, 1985). Deze omschakeling heeft mogelijk te maken met de stevige aversie die de kleine eilandstaten hebben tegen de term klimaatvluchtelingen (McNamara, 2007; Morrissey, 2012). In nationale debatten leeft deze term wel nog verder (Biermann & Boas, 2010).

Definitie en omschrijving

De internationale beleidsdocumenten geven geen definitie van climate-induced migrants en laten de impressie bestaan dat het gaat over iedereen die gevolgen van klimaatverandering voelt. De omschrijvingen blijven vrij algemeen: “people on the move” (CARE, 2009: iv), “people forced to move due to natural hazards in their environments” (Gahre, 2011: 6) of “people displaced as a result of climate change” (UNHCR, 2015: 5).

Categorisering

Door de teksten heen valt op dat er echter soms wel standpunt wordt ingenomen over die aspecten die een definitie of categorisering kunnen uitmaken. Het is wel nodig een kanttekening hierbij te zetten, aangezien deze stellingname afhankelijk is van het huidige mandaat van de Verenigde Naties. Het rapport over mondiale trends uit 2014 over gedwongen verhuizing laat het woord ‘environment’ of ‘climate’ geen enkele keer vallen. Dit laat zien dat klimaatvluchtelingen niet automatisch binnen het kader van het UNHCR vallen. Het mondiale beleid is meer gericht op migratie binnen de grenzen. Het bewustzijn dat ook grensoverschrijdende migratie een belangrijk beleidsdomein vormt bestaat echter wel (UNHCR, 2015). Daarnaast gaat het vooral om gedwongen migratie (UNHCR, 2015), al nuanceert het report van de Nansen conferentie dit: “Motivation is a continuüm, with “voluntary” at one end of the spectrum, in a gradual transition to “forced” at the other” (Gahre, 2011: 18). Deze categorisering is wel onderdeel van het debat, maar er kan niet overtuigend gesteld worden wie wel of niet een klimaatvluchteling is.

Naast de erkenning van situatie specifieke politieke en economische factoren die bijdragen tot het verloop van de migratie is het opvallend dat de UNHCR de nadruk legt op natuurrampen als oorzaak. Dit blijkt uit het gebruik van woorden als disaster-displacement, disaster risk reduction, etc. (UNHCR, 2015) en de titel van de webpagina over klimaatverandering: “Environment, Disasters and Climate Change”

(UNHCR, 2016). CARE (2009) probeert dit door een aantal specifieke case studies met natuurrampen weer te geven de gevolgen ook tastbaar te maken.

Houding

Toon

De toon die in de rapporten gebruikt wordt, doet wat dramatisch aan. Er wordt voornamelijk gefocust op de verantwoordelijkheid die het westen heeft om tot een oplossing te komen en voor bescherming te zorgen. Door het gebruik van woorden 'tragedy', 'problem' en 'survival', wordt het belang van deze bescherming benadrukt. Dit geeft weer dat de documenten klimaatvluchtelingen benaderen als een crisissituatie (McNamara & Gibson, 2009).

Afbeelding

Opvallend is dat in de tekst de nadruk meer ligt op de activiteit, de migratie, dan de mensen die het ondergaan. De afbeeldingen die gebruikt worden in de rapporten zijn echter wel weer erg op de mens gericht, zoals een close-up afbeelding van zwart meisje met grote ogen overspoeld door water dat er natuurlijk gezien niet hoort te zijn (UNHCR, 2015: 4). Methmann (2014) onderzocht het gebruik van deze afbeeldingen en kwam uit op een typische en steeds terugkerende weergave van een klimaatvluchteling: "as racialized, passive, and helpless victims, located in a natural environment" (431). De klimaatvluchteling wordt afgebeeld als een hulpeloos slachtoffer in zijn natuurlijke omgeving, uitsluitend te vinden in ontwikkelingslanden. Dit benadrukt dat het internationale beleid die volkeren die bedreigd worden door klimaatverandering ziet als slachtoffers in nood van internationale bescherming. Deze interdiscursiviteit tussen tekst en beeld brengt een interessante contradictie in de beleidsdocumenten naar boven.

Rol van migratie

Het internationale beleid buigt zich voornamelijk over de verschillende vormen van migratie en hoe deze zich in de toekomst moeten ontplooiën. Daarbij wordt er vermeld dat het belangrijk is dit in samenspraak te doen met betrokkenen en dit op een zo natuurlijk mogelijke manier te laten verlopen. Migratie wordt in het beleid niet meteen afgeschilderd als een probleem: "In any given location, migration could be an adaptation strategy" (CARE, 2009: 1). Toch gaan de documenten wel uit dat migratie een probleem zal vormen, waarop geanticipeerd moet worden.

Toekomstperspectief

Een internationale conventie zoals dat voor andere soorten vluchtelingen bestaat is niet het doel van het beleid, eerder het integreren van oplossingen op verschillende schalen, specifiek aan iedere situatie. "Rather than calling for a new binding international convention on cross-border disaster displacement, UNHCR supports an approach that focuses on the integration of effective practices by States and (sub-) regional organizations into their own normative frameworks and practices in accordance with their specific situations and challenges" (UNHCR, 2015: 7). McNamara (2007) benoemt deze houding als het rationeel documenteren van de problemen en situaties, als basis voor bescherming. Ook geplande migratie wordt geopperd, al zou dit het allerlaatste redmiddel vormen (UNHCR, 2015). Dit getuigt echter wel van de rechten die ook de klimaatvluchtelingen, want in dit geval is de term gepast, hebben binnen de internationale gemeenschap.

Conclusie internationaal beleidsdiscours

Samenvattend kan aangetoond worden dat het beleid een bewuste keuze heeft gemaakt door het niet gebruiken van de term vluchteling, maar dit heeft echter ook nog niet tot een algemene definitie geleid. Door de teksten heen vallen wel aanknopingspunten voor basiskarakteristieken te ontdekken, al is het voorzichtig en voornamelijk bepaald door het mandaat dat de Verenigde Naties heeft op dit moment. Hieruit kan afgeleid worden dat ook beleidsdocumenten niet met een overtuiging de klimaatvluchtelingen of -migranten aan kunnen duiden. De beleidsdocumenten geven een meer dramatische en negatieve indruk door de afbeeldingen van arme mensen in nood uit ontwikkelingslanden, maar tegelijk is de tekst eerder gericht op de activiteit van migratie dan op de mensen die het ondergaan. Er kan gesteld worden dat de beleidsdocumenten erg weinig discursieve conflicten leveren, het blijft slechts bij enkele verschillende nuances tussen de teksten, maar de interdiscursiviteit tussen tekst en beeld in de beleidsdocumenten is erg typerend. Daarnaast valt het op dat de toekomstvisies enkel de uitdagingen aanduiden, maar geen concrete voorstellen doen tot het ontwikkelen van beleid.

6. Vergelijken van de discoursen

Aan de hand van onderstaande tabel (tabel 1) worden het wetenschappelijk- en beleidsdiscours tegenover elkaar gezet. De analyse uit de twee voorgaande hoofdstukken wordt hierbij schematisch weergegeven en er wordt waar mogelijk aangeduid in welke fase van debat de verschillende aspecten van de discoursen zich bevinden. Op deze manier wordt duidelijk weergegeven in hoeverre het wetenschappelijke discours zich ook weerspiegelt in het beleidsdiscours en dient als kennisbasis voor het te ontwerpen beleid.

Aspect van het discours	Milieuwetenschappelijk discours	Fase debat	Internationaal beleidsdiscours	Fase debat
Term	Verschillende termen worden door elkaar heen gebruikt, zonder verantwoording voor welke term gebruikt wordt.	False consensus	Bewuste keuze voor term die niet met 'vluchteling' te maken heeft, omdat deze legaal niet correct is. Voorkeur voor 'climate-induced migrants'.	Consensus
Definitie en omschrijving	Geen definitie, omschrijving richt zich op mensen die ontheemd zijn door een verandering in de natuurlijke omgeving, maar veel nuances tussen de artikelen.	Discursief conflict	Ondanks duidelijke keuze voor de term wordt er geen definitie benoemd en slecht een minimale omschrijving gegeven.	False consensus
Categorisering	Geen categorisering of verantwoording van wie de klimaatvluchteling is. Oorzaak is niet enkel het milieu, maar situatie afhankelijk in combinatie met politieke, economische en culturele factoren.	False consensus Consensus	Nadruk op gedwongen, interne migratie, maar dit is bepaald door het bestaande mandaat. Oorzaak is niet enkel het milieu, maar situatie afhankelijk in combinatie met politieke, economische en culturele factoren. Nadruk wordt gelegd op natuurrampen als oorzaak van migratie.	False consensus Consensus
Toon	Kritische toon is overheersend.		Crisis en westerse verantwoordelijkheid zijn overheersende aspecten.	
Afbeelding	Altijd negatieve afbeelding. Klimaatvluchtelingen worden als slachtoffers in het zuiden afgebeeld in nood van bescherming van het westen, maar aan de andere kant ook als vertegenwoordiger van eigen beslissingen.	Interdiscursiviteit	Negatieve beelden van individuen in nood. Tekst richt zich echter niet op de individuen in kwestie maar op de activiteit van migratie.	Interdiscursiviteit
Rol van migratie	Migratie wordt aan de ene kant gezien als een laatste	Discursief conflict	Nadruk wordt gelegd op het situatie specifiek bekijken	Interdiscursiviteit

	redmiddel, aan de andere kant ook als een onderdeel van de cultuur.		van de migratie, als onderdeel van de levenswijze van de mensen in kwestie. Maar migratie wordt wel weergegeven als een probleem.	
Toekomst-perspectief	Niet opnemen in de Refugee Convention, maar eerder iets ontwerpen op basis van mensenrechten.	Consensus	Geen internationale conventie of opnemen in de Refugee Convention, maar op basis van mensenrechten.	Consensus

Tabel 1: Het wetenschappelijk- en beleidsdiscours naast elkaar

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat er meer overeenkomsten dan verschillen zijn tussen het wetenschappelijk- en beleidsdiscours. Ondanks het duidelijke verschil in de gebruikte term is het in beide discourses het geval dat deze als vanzelfsprekend worden beschouwd en geen verdere definitie of duidelijke omschrijving behoeven. Daarnaast is de afbeelding van en de houding tegenover de klimaatvluchteling relatief vergelijkbaar. De afbeelding van klimaatvluchtelingen lijkt in beide discourses nog gebaseerd op het dramatische alarmisten discours, zoals beschreven in de inleiding, en dit komt in de meeste gevallen niet overeen met de rest van de inhoud. Opvallend is ook dat het enige gevonden punt waarop de wetenschap consensus toont, dat milieuproblemen en migratie geen directe causale relatie hebben, dit zich ook weerspiegelt in het beleid. Op andere punten lijkt het beleid verder te staan dan de wetenschap, al is dit wellicht te verklaren door het bestaande mandaat en de nadruk op natuurrampen die in de wetenschap niet terug te vinden is. Daarnaast blijft migratie een struikelblok in de discourses, zowel in beleidsstatements als tussen verschillende wetenschappelijke artikelen wordt steeds anders gereageerd op migratie. Hoewel de toon van wetenschappelijke artikelen en beleidsdocumenten als anders wordt ervaren, geven beide discourses weinig handelingsperspectief voor de toekomst. Mede door de onduidelijkheid over migratie en de negatieve connotatie die aan het hele fenomeen hangt, lijkt het alsof er weinig wil is een beleid in één of andere vorm te ontwerpen. Dit blijkt ook uit de eerder voorzichtige en niet zo veel zeggende toekomstperspectieven die beide discourses geven.

Samenvattend kan gesteld worden dat het beleidsdiscours niet zo ver af staat van het wetenschappelijk discours, een vergelijkbare houding in de verschillende aspecten van het discours is terug te vinden in de analyse. Beide discourses hebben echter maar op enkele aspecten consensus kunnen bereiken en waar dit wel het geval is, is niet meteen sprake van mogelijkheden voor het ontstaan van beleid. Gebrek aan consensus over het concept klimaatvluchteling hindert ook verder onderzoek (Biermann & Boas, 2010). Doorspekt van 'false consensus', interdiscursiviteit en discursieve conflicten vormt het wetenschappelijk discours geen betrouwbare of overtuigende kennisbasis voor het beleidsdiscours, dat op eigen houtje nog veel minder ver staat in de ontwikkeling tot consensus.

7. Conclusie

Aan de hand van een discoursanalyse van het milieuwetenschappelijk discours werd ook het internationale beleidsdiscours omtrent klimaatvluchtelingen geanalyseerd. De analyse had als doel de hoofdvraag – *Hoever is het debat omtrent klimaatvluchtelingen in de wetenschap gevorderd en in hoeverre weerspiegelt dit zich in het internationale beleid?* – te beantwoorden. Deze vraag bestaat uit verschillende delen, waar ook verschillende delen van de analyse een antwoord op bieden. Door de discoursanalyse van de milieuwetenschappelijke artikelen wordt al snel duidelijk dat het debat omtrent klimaatvluchtelingen nog lang geen consensus bereikt heeft. Gezien het belang van kennis voor het ontwikkelen van beleid kan gesteld worden dat deze kennisbasis nog niet ver genoeg ontwikkeld is. False consensus, discursieve conflicten en interdiscursiviteit verhinderen dat de wetenschap met duidelijke visie aan kan tonen wie de klimaatvluchteling is en hoe de toekomst van deze mensen eruit moet komen te zien.

Een volgende stap in dit onderzoek was aan de hand van de kennis uit het wetenschappelijk discours ook het discours van het internationale beleid te analyseren. Door de twee discourses tegen elkaar af te zetten kan dan iets meer verteld worden over het tweede deel van de vraag, in hoeverre dit wetenschappelijk debat zich weerspiegelt in het beleid. Hoewel de beleidsdocumenten proberen het fenomeen meer praktische bagage mee te geven, door bijvoorbeeld erg duidelijk de term ‘vluchteling’ hierbij niet in de mond te nemen of de nadruk te leggen op ontheemden door natuurrampen, wordt ook dit discours getypeerd door false consensus en interdiscursiviteit. Ook beleidsdocumenten kunnen geen uitsluitsel geven over wie zich wel en wie zich niet een klimaatvluchteling mag noemen. Onafhankelijk van verschillend woordgebruik dat meer of minder drama in de tekst legt, lijken het wetenschappelijk- en beleidsdiscours veel van elkaar weg te hebben. Het gebrek aan consensus of toekomstgerichtheid in de wetenschap is ook terug te zien in het gebrek aan daadkracht in het beleid.

Het feit dat beide discourses nog zover van consensus af staan en zelfs enkele aspecten helemaal niet bediscussiëren, geeft geen hoopvol signaal voor beleid omtrent klimaatvluchtelingen. Met deze inzichten wil het onderzoek aantonen dat het terug in debat brengen van onder andere wie zich een klimaatvluchtelingen mag noemen en wie niet, van groot belang is voor een succesvolle toekomst.

Aan het einde van dit onderzoek zijn enkele punten van discussie op te merken. Allereerst is het van belang dit onderzoek te lezen met het besef dat bij een discoursanalyse ook veel eigen interpretatie van de onderzoeker meespeelt. Bepaalde aspecten worden daardoor benadrukt, anderen juist geminimaliseerd. Om tot algemene uitspraken te komen in deze conclusie was het nodig met een steeds meer generaliserende toon de discourses te benoemen, hierbij kunnen enkele finesses van het discours verloren zijn gegaan. Om een voorbeeld te geven zal het artikel van Biermann en Boas (2010) op veel aspecten niet in het weergegeven wetenschappelijk discours passen, maar aangezien dit artikel een eenling is in zijn soort brengt het slechts een nuance aan in het algemene beeld.

Als laatste punt wordt teruggekeken op de assumptie waarop dit onderzoek gestoeld is, namelijk dat een wetenschappelijke kennisbasis nodig of bepalend is voor het ontwerpen van beleid omtrent klimaatvluchtelingen. Hierover kan worden getwist, maar er kan aangenomen worden dat de internationale wereld niet zit te wachten op nog een grote groep vluchtelingen en daarom echt het steuntje in de rug vanuit de wetenschap nodig heeft om tot actie te komen. Dit steuntje is op het moment echter nog te zwak en zal eerst verder moeten ontwikkelen door het debat weer te openen en

zo op termijn vanuit een wetenschappelijke consensus met een stevig signaal de beleidswereld omtrent klimaatvluchtelingen in beweging te krijgen.

Bibliografie

- Bettini, G. (2013). Climate Barbarians at the Gate? A critique of apocalyptic narratives on 'climate refugees'. *Geoforum*, 45, 63-72.
- Biermann, F. & Boas, I. (2010). Preparing for a warmer world: Towards a global governance system to protect climate refugees. *Global Environmental Politics*, 10(1), 60-88.
- Brown, L., Mcgrath, P., & Stokes, B., (1976). Twenty Two Dimensions of the Population Problem. *Worldwatch Paper 5*, Washington DC: Worldwatch Institute.
- CARE. (2009). *In Search of Shelter: mapping the effects of climate change on human migration and displacement*. CARE International.
- Drydyk, J. (2013). Development Ethics and the 'Climate Migrants'. *Ethics, Policy & Environment*, 16(1), 43-55.
- El-Hinnawi, E. (1985). *Environmental Refugees*. Nairobi: United Nations Environment Programme.
- Fairclough, N. (2013). *Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language* (Second ed.). New York: Routledge.
- Farbotko, C. & Lazrus, H. (2012). The first climate refugees? Contesting global narratives of climate change in Tuvalu. *Global Environmental Change*, 22, 382-390.
- Feindt, P. H. (2005). Does discourse matter? Discourse analysis in environmental policy making. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 7(3), 161.
- Felli, R. (2013). Managing Climate Insecurity by Ensuring Continuous Capital Accumulation: 'Climate Refugees' and 'Climate Migrants'. *New Political Economy*, 18(3), 337-363.
- Gahre, C. (2011). *The Nansen Conference: Climate Change and Displacement in the 21st Century*. Oslo: Norwegian Refugee Council.
- Gill, N. (2010). 'Environmental refugees': Key debates and the contributions of geographers. *Geography Compass*, 4(7), 861-871.
- Hajer, M., & Versteeg, W. (2005). A Decade of Discourse Analysis of Environmental Politics: Achievements Challenges, Perspectives. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 7(3), 175-184.
- Hartmann, B. (2010). Rethinking climate refugees and climate conflict: Rhetoric, reality and the politics of policy discourse. *Journal of International Development*, 22(2), 233-246.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2007). *IPCC Fourth Assessment Report*. Geneva: Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Jakobeit, C., & Methmann, C. (2012). 'Climate refugees' as dawning catastrophe? A critique of the dominant quest for numbers. In *Climate Change, Human Security and Violent Conflict* (pp. 301-314). Springer Berlin Heidelberg.
- Jorgensen, M., & Phillips, L. J. (2002). Across the Approaches. In London/New Delhi: Thousand Oaks/Sage (Ed.), *Discourse analysis as theory and method* (pp. 138-174).

- McNamara, K. E. (2007). Conceptualizing discourses on environmental refugees at the United Nations. *Population and Environment*, 29(1), 12-24.
- McNamara, K. E. & Gibson, C. (2009). 'We do not want to leave our land': Pacific ambassadors at the United Nations resist the category of 'climate refugees'. *Geoforum*, 40(3), 475-483.
- Methmann, C. (2014). Visualizing Climate-Refugees: Race, Vulnerability, and Resilience in Global Liberal Politics. *International Political Sociology*, 8, 416-435.
- Methmann, C. & Oels, A. (2015). From 'fearing' to 'empowering' climate refugees: Governing climate-induced migration in the name of resilience. *Security Dialogue*, 46(1), 51-68.
- Morrissey, J. (2012). Rethinking the 'debate on environmental refugees': From 'maximalists and minimalists' to 'proponents and critics'. *Journal of Political Ecology*, 19(1), 36-49.
- Myers, N. (1995). *Environmental Exodus: An emergent crisis in the global arena*. Washington: Climate Institute.
- Neuteleers, S. (2011). Environmental refugees: A misleading notion for a genuine problem. *Ethical Perspectives*, 18(2), 229-248.
- Oliver-Smith, A. (2012). Debating Environmental Migration: Society, Nature and Population Displacement in Climate Change. *Journal of International Development*, 24, 1058-1070.
- Piguet, E. (2013). From "Primitive Migration" to "Climate Refugees": The Curious Fate of the Natural Environment in Migration Studies. *Annals of the Association of American Geographers*, 103(1), 148-162.
- Remengensau, T. E. (2014). *Statement by President of the Republic of Palau to the 69th Regular Session of the United Nations General Assembly*. New York.
- Ross, L., Greene, D., & House, P. (1977). The "false consensus effect": An egocentric bias in social perception and attribution processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 279-301.
- Sharp, L. & Richardson, T. (2001). Reflections on Foucauldian discourse analysis in planning and environmental policy research. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 3(3), 193.
- UNHCR. (2015). *UNHCR, the Environment & Climate Change*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.
- UNHCR. (2016). *Climate Change and Disasters*. Geraadpleegd op 15 juni 2016. <<http://www.unhcr.org/pages/49e4a5096.html>>.
- Van Enst, W. I., Driessen, P. P., & Runhaar, H. A. (2014). Towards productive science-policy interfaces: a research agenda. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 16(01), 1450007.

Bijlage 1: Zoeksysteem wetenschappelijke literatuur

Relevante literatuur wordt gezocht in de databank van Scopus. Om al te filteren tijdens het zoeken zijn er enkele restricties:

- Tijdsperiode: aangezien dit onderzoek kijkt naar het huidige discours wordt er gekeken naar artikelen die de laatste tien jaar zijn geschreven, tussen 2006 en 2016. Dit is ook de tijd dat er een sterke toename kwam in de aandacht voor dit thema (Hartmann 2010).
- Journals: om niet in een gerechtelijke discussie terecht te komen is er voor gekozen enkel artikelen te selecteren die uit tijdschriften komen die onder *Environmental Science* voorkomen.
- Categorie: Onderstaande zoektermen moesten voorkomen in de categorie *abstract, title and keywords* om de relevantie te verhogen.
- Zoektermen: hoewel er erg veel synoniemen zijn in de Engelse taal van klimaatvluchteling, is er voor gekozen de twee termen te gebruiken die het meest courant zijn. Deze zoektermen worden in alle mogelijke combinaties gebruikt:
  - “environmental refugees”
  - “climate refugees”
  - “discourse”
  - “policy”
- Verdere afbakening: verder wordt er voornamelijk gekeken naar artikelen die reeds meerdere malen geciteerd werden en die meer het globale plaatje bespreken, specifieke case studies hebben niet de voorkeur.

Dit zoekstelsel leverde een totaal van 23 artikelen op. Op basis van beschikbaarheid bleven daar nog 15 artikelen van over die geanalyseerd werden volgende de codering beschreven in de methode. Uiteindelijk werden hiervan 11 artikelen gebruikt in bij de resultaten.